



Színes, fekete-fehér és sötét történet

Az Erdély Körök és Egyesületek szegedi tanácskozása első volt e „műfajban” — az országos jelleg azonban csak kísérő jelzője lehetett az eseményeknek, mivel azok eredője lényegében a jelenlegi országhatárokon túl kerekendő. Ezúttal ezt a problémakört csak érintőlegesen elemezték a résztvevők — azok, akik nem rendelkeztek annyi önfegyelmel, hogy

a tanácskozás eredeti célkitűzése, az önszervezés és érdekvédelem gondjai mellett horgonyozzanak le. Ezt a bocsánatos bünt azonban hamar feledték a sorstársak, akik amúgy mellékesen megjegyezve sűrűn okították egymást, okkal és ok nélkül. Ilyen körülmények között természetesen többször előkerült az újságíró jegyzetfüzete.



A pontosság szegedi ára: késedelem...

Daciával indultunk az Országgyűlés elnökének fogadására. Figyelmeztettek: Szűrés Mátyás pontos ember, jobb, ha idő előtt várunk rá a megbeszélthelyen. A dákszekér virgoncon kirepített a város határába, a Szeged felirátú tábla alá. A gépkocsivezető szerepében az a történelemszociológus vizsgálózt, aki „odaát” újságíróként dolgozva, félig-meddig megutálta a szakmát, mivel naponta híreket kellett gyártania a Megének-lünk, Románia művelődési segerszemle megtörtént és kitalált eseményeiről... mivel olyan jól működik a fantáziája. Az egy szál vörös szegfűt H. Honorka nyújtja át a pontosan tíz órakor a Szeged felirátú táblához érkező vendégnek. Rövid üdvözlő szavak, kocsiba be, indulás az Ady térre, a bölcsészkar nagyter-

mébe. Dácia elől, a hivatalos kocsis hűségesen követi.

H. Honorka is megnyugszik. Tizenévesen köszönthette az Országgyűlés elnökét. Róla amúgy mellékesen elárulhatom, hogy anyai ágon annak a Rhédey Claudiának a leszármazottja, akinek a Maros megyei Erdőszentgyörgyön lévő sírját az angol királyi család gondoztatja, lévén II. Erzsébet ük-ükanyja...

Lehet, hogy belátható időn belül a Szegedi Erdély Kör vendégül látja a munka- és rokoni látogatásra érkező uralkodót?

...Ennyi női név után feltűnik az Izabella-híd. Férfiasan cammogunk: a kocsihad alig halad. Javítják a hidat. Öt perc, két méter. Egy Barkas úgy vág elénk, hogy kevés híján maga alá gyűri a tornyos hajó vezető zseb-Fiatot. Hallani vélem

az elfojtott sikolyt, amikor a szomszéd sávon ismerős arc integet — agyonhajszolt Trabantjában a Nyíregyháza élő lelkipásztor feleségével és három gyermekével ugyanoda sietne, az Erdély Körök első országos találkozására...

Egy NSZK rendszámú Volkswagen a használható egyetlen sávon hármónkat előre enged. Pedig — megpakolt hátsó ülését szemügyre véve — neki is sürgős lehet az útja... Talán a Temesközbe viz némi utánpótlást.

Az Izabella-híd huszonöt percünkbe került. Fél tizenegykor kellett volna megnyitnia Szűrés Mátyásnak a tanácskozást. Addig volt időm megkérdezni, a múlt péntek esti KB-ülés este tíz órán túli befejezése nem befolyásolta szegedi útját?

A válasz egyértelmű volt: — Nem, mivel van mondanivalóm. Volt. Nem is akármilyen.

Mikor épült az alsóvárosi rendház?

Mióta Reizner János várostörténeti művének okmánytárában (4:55) közzétette Mátyás király 1459. január 20-án kelt oklevelét (magyarul Oltvai Ferencnek *Szeged múltja irrott emlékekben* [1968] című gyűjteményében [24–26.] olvasható), általános a fölfogás, hogy a király benne az alsóvárosi kolostor előtt engedélyezett szerdai hetivásárt. Így fogta föl maga Reizner (1:57, 61, 3:501), Bálint Sándor (*Szeged reneszánsz kori műveltsége*, 1975. 28. — *Szeged-Alsóváros*, 1983. 54. stb.) és a legújabb várostörténeti mű több szerzője (*Szeged története*, 1983. 1:444, 471, 486). Így írtam róla mindeddig magam is. Legutóbb éppen Lukács Zsuzsa 1984-ben kezdett építéstörténeti kutatásai kapcsán (a *Szeged* című folyóirat 2. számában) szintén ezt az adatot használta bizonyítékként a rendház fölépülése légkésőbbi időpontjának megállapításához. 1455-ben — fogadtam el én is Kulcsár Péter érvelését — még nem állhatott, hiszen Kapisztrán János ezéért volt kénytelen Fügedi Benedek palánki házában megszállni (*Szeged története*, 1:486–487). 1459-ben viszont már megvolt, hiszen Mátyás előtte engedélyezett hetipiacot.

Megbízást kaptam, hogy írjam meg a *Katolikus lexikon* számára az alsóvárosi rendház és templom címszavát. A szakirodalom ismételt átbúvárlásakor szörnyű kétely támadt bennem. Mátyás oklevele egyetlen szóval sem mondja, hogy a hetipiacot az alsóvárosiaknak engedélyezi! Mindvégig Szeged városáról, valamennyi lakosáról szól, s azt engedí meg, hogy — magyarul idézem — „Szeged városunkban örök időkre minden szerdán szabadon hetipiac tartassék a szent Szűz Mária tiszteletére e városunkban alapított kolostor előtt...”

Reizner és Bálint Sándor számára még természetes volt, hogy Szegeden Szűz Mária (régimagyar elnevezéssel a Boldogasszony) tiszteletére Alsóvároson volt klastrom. Ezért magától értődött, hogy a piacot Alsóvárosra tették. Csakhogy azóta a kutatás Györfly György nyomán kiderítette, hogy 1193 táján Szegeden, közelebbről az akkori Palánkban állott Szűz Máriának (azaz Boldogasszonynak) temploma. Ez lehetett a város első, legrégebbi egyháza (*Szeged története*, 1:287–288). Tudta ezt Bálint Sándor is (*Szeged reneszánsz kori műveltsége*, 11), de az 1459-i adat annyira alsóvárosi-ként gyökerezett meg tudatában, hogy eszébe sem jutott összekapcsolni e két adatot.

Karácsonyi János kutatásából (*Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig*, 1922.) ismeretes, hogy a ferencesek Szűz Máriáról elnevezett rendjének, a mariánusoknak templomát és rendházát 1316-ban oklevél említi. „Templomunk lokalizálása” — írta Kulcsár Péter — „a középkori Szeged topográfiájának egyik megoldatlan kérdése” (*Szeged története*, 1:484). Cs. Sebestyén Károly feltételezte, hogy ez a kolostor a Dömötör-templom közelében, valahol a Döm teret és az Aradi vértanúk terét összekötő árkád táján lehetett (*Szeged középkori templomai*, 1938. 56. 93). Bálint Sándor — Karácsonyi János nyomán — a Várban vélte őket, tehát a mai Várkert helyén (*Szeged-Alsóváros*, 15). Kulcsár Péter szerint valahol a régi Palánkban volt a rendházuk, és templomukat a Szentháromság tiszteletére szentelték föl: ennek emléke a Palánkot Alszegeddel összekötő Szentháromság utca neve (i. m. 354, 368, 484, 494).

Legújabbban Máté Zsolt a törté-

neti forrásokat számítógépes, matematikai módszerrel földolgozott eredményei nyomán arra az eredményre jutott, hogy a mariánusok rendháza és temploma a mai Palánkban (az Iskola utca, a Roosevelt tér és a Tisza között) lehetett, és Szűz Mária tiszteletére volt szentelve (*Tanulmányok Csongrád megye történetéből*, 1989. 16–17). (Talán azonos volt a korábbi plébániatemplommal?) Számításai szerint ugyanis az 1546. évi defterben szereplő Boldogasszony utca (*mahalle*, azaz városnegyed vagy legalábbis háztömb) itt volt. 1538-ban erről szóltak a török összeírók: „A kolostornak nevezett kőépületet, amelyet egyik oldalról az országút, a másik oldalról egy templomrom, a harmadik oldalról pedig a Behram záim [nagyobb hűbéres lovaskatona] által megvásárolt kőházak határoltak, Cirák Hasszán vette meg 30 gurusért” (*Szeged története*, 1:538).

Meggyőzően bizonyítja Máté Zsolt, hogy az ugyancsak 1546. évi defterben szereplő Új Boldogasszony utca azt jelzi, hogy meg kellett különböztetni az obszerváns (szalvatoriánus, kapisztránus) ferencesek alsóvárosi Havi Boldogasszony templomát a mariánusok palánkbeli Mária-templomától. „Ez megerősíti — érvel szerintem helyesen — fenti feltételezésünket, hogy ti. az is Boldogasszony tiszteletére volt emelve.” Itt hozza föl ő is Mátyás idézett oklevelét. Máté Zsolt azonban már észrevette, hogy az adat nem egyértelműen vonatkoztatható Alsóvárosra: „Bár az oklevél ezt nem említi, valószínűleg Alsóvárosról lehet szó, mert a király ugyanitt 4 mézsárszék létesítését is engedélyezi, s Szilágyi László kőházát éppen egy mézsárszék mellett, a Szent Péter-templommal szemben, tehát Alsóvárosban találjuk 1497-ben” (i. m. 18).

Azért, mert csaknem negyven év múlva Szilágyi Lászlónak egy mézsárszéké a Szent Péter temploma előtt állott (Reizner, 1:70), nem mérész-e azt következtetni, hogy ugyanitt 1459-ben négy mézsárszék működött volna? A földművelő és állattartó alsóvárosiaknak minek kellett volna ennyi mézsárszék? Nem valószínűbb-e, hogy ezek a mézsárszék a Város közepén, az oklevél szavával „a mondott piacon”, tehát a Palánkban állottak? Hiszen e mézsárszéknek az egész város, s főként a Vár ellátását kellett szolgálniuk! S hogyan lehet, hogy az alsóvárosi templom körüli állítólagos piacon később semmiféle forrás nem emlékezik meg? Nem él sem írásban, sem emlékezetben! De hogyan is fért volna össze a templom körül 1776-ig használatos temető fennállásával egy ilyen piac meg négy mézsárszék működése?

Nincs tehát bizonyíték arra, hogy Mátyás király 1459-i oklevele Alsóvárosra vonatkoznék. Így nem bizonyítja az alsóvárosi rendház fölépülését sem. Ez azonban nem jelenti, hogy ekkoriban a Szent Péter-templom átépítésével, bővítésével párhuzamosan már nem kezdtek el építeni. Más forrás híján valószínűleg vissza kell térnünk Ordinánsz Konstantinnak a rendi hagyományból (főként Telek József 1772-ben írt kézirat *Cosmographia*-jából) merítő adatát, amely a rendházat és még a régi templom újjáépítését 1468-ra keltezi.

Ez mindössze kilenc évvel későbbre teszi a rendház fölépülését, tehát jelentőségéből mit sem von le. Jogos az a megállapítás, hogy az alsóvárosi rendház és templom együttese időben, nagyságban és jelentőségben Pannonhalma után következik.

PÉTER LÁSZLÓ

Menekülők — áttelepülők A szombatosokról

Menekülő, menekült: klasszikus értelemben az az egyén, aki a zöld határon át kénytelen hazát változtatni.

Az áttelepülő mindezt törvényes keretek között valósítja meg — az erdélyiek esetében ez több évet vesz igénybe.

A menekülő a gyors elhatározások embere, a stresszhatást koncentráltan és rövid időre kell elviselnie, ennek következtében az általa vállalt kockázat is nagyobb. Az áttelepülő ellenben mindezen hatásokat folyamatosan kell elviselnie, melynek lépcsőfokai: a munkahelyről való elbocsátás, a hatóságokkal való állandó közelharc az időért, az íróasztalokra lebontott

korruptióhoz való alkalmazkodás.

A menekült és áttelepült lényegében ugyanazon okok késztetik az első lépés megtételére.

Minden menekülő potenciális áttelepülő és minden áttelepülő lehetséges menekülő. Ezért kellett némi ellenszenvet Győr küldöttének felvetése, mely szerint külön kellene kezelni a két csoportot — lévén, hogy személy szerint ő is menekült, úgy nagyobb előjogok illetik.

A szakadást az erdélyi sorsközösség jegyében megakadályozták: akik „odaát” közösen viselték el a kisebbségi sors minden árnyoldalát, „itt”, az anyaországban egymemberként kell vállalniuk — egymást.

— Bözödújfalun nincs többé!

Ara-Kovács Attila bejelentését döbbsé követte. Bénító csend. Az Erdélyi Magyar Hírügynökség vezetője nem manipulatív szándékkal szötte e mondatot felszólalásába. Most jött el az ideje. Ott is.

Hogy mit jelent Bözödújfalun?

Míg rövidre fogom a szót, felhívom az érdeklődő szegediek figyelmét a Kiskunmajsai melletti Szankon lévő Gy. Szabó Béla-emlékházra. Az ottani gyűjteményben a művészek számtalan Bözödújfalun készült alkotása élvezhető: kaszáló, szántó-vető parasztoz — töről metszett székely emberek. Barázdált arcú tanúi egy nem mindennapi tragédiatorzát megélt népcsoportnak.

Bözödújfalun ugyanis a székely szombatosok központja — volt. Kik ők tulajdonképpen? Milyen szerepet játszottak Erdély történetében?

A szombatos, avagy „zsidózó” szekta tagjai az unitárius vallásból szakadtak ki. Eössi András lófó székely — akinek születési idejét nem ismerjük, halála 1600 körül tehető — volt a szektaalapító, aki imakönyv és káté írásával vetette meg hosszú időre a vallásgyakorlás lehetőségét. Melynek lényege: az Ószövetség előírásait is érvényesnek tekintette, így hívei megtartották a szombat-napot és a zsidó vallási előírásokat. Eössi András nagy hatású tanítványa Péchi Simon volt (akit fiává is fogadott). Péchi a kancellária tisztviselője volt Bocskai idejében, majd Bethlen Gábor uralkodásakor Erdély kancellárja. Kegyesített lett, fogságot is szenvedett, kiszabadulása után szombatos könyveket írt. 1642 körül hunyt el. E két ember a szombatosok hőskora jelképezi — a hagyományos erdélyi tolerancia ellenére a szekta tagjait „masságuk” miatt üldözték, végül a második világháború előestéjére Bözödújfalun és környéke maradt csupán az ő területük. Ekkor az események felgyorsultak, tragédiatorzattá sűrűsödtek. Az etnikailag székely népcsoportot vallása miatt zsidónak tekintették és a magyar Holocaust minden atrocitása osztályrészül jutott nekik: deportálás, munkaszolgálat, Auschwitz. A megmaradtak közül 1945 után sokan Izraelbe vándoroltak... Mások a munkaszolgálatban kerestek menedéket. Hogy mennyire törvényszerű avagy nem a XVI. századból máig ívelő történetük ilyenét való alakulása?

Bözödújfalun nincs többé.

Felekezeti hovatartozás, politikai meggyőződés és világnézeti különbség nélkül arra kérek minden olvasót: egy percig gondoljunk rájuk...

PATAKI SÁNDOR

KATONA JUDIT

Bujdosókhöz

Gyertek haza, hisz Bartók hazaért már, házában senki ne maradjon ott. Magyarok vagytok s nem hazátlanok, csak bibliát hozzatok s ősi zsoltárt.

Maroknyi székely porlik, mint a szikla, de buldózer sem pusztíthatja el! S ha bujdosó, hát egy Petőfivel, könnyezve néz az Oltra és Marosra.

Hányszor álmotda: van hazája még. Hát álmotdása most már szent igazság. Mióta várunk erre, jaj, de rég.

Bartók itt van. A fecskék hazahozták. Isten balján ül, mi fogjuk a jobbját, és imádságként ejtjük ki nevét.